

Huzursuz Bir Ortaklığın Ses Getiren Hamlesi: CHP-MSP Koalisyon Hükümeti Ve Kıbrıs Barış Harekâtı

Alper GÜLBAY

Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs İlim Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler (İngilizce)

E-Mail: alpergulbay@hotmail.com

Geliş Tarihi: 02.03.2019 Kabul Tarihi: 01.12.2019

ÖZ

GÜLBAY, Alper, **Huzursuz Bir Ortaklığın Ses Getiren Hamlesi: CHP-MSP Koalisyon Hükümeti ve Kıbrıs Barış Harekâtı**, CTAD, Yıl 15, Sayı 30 (Güz 2019), s. 333-361.

1973 Genel Seçimlerinin ardından Millet Meclisi'nde oluşan sandalye dağılımının hiçbir partiye tek başına hükümet kurabilecek çoğunluk sağlayamaması, uzlaşmanın önemini geçmişte olduğundan çok daha fazla artırmıştır. Aylar süren görüşmeler sonucu kurulabilen karma hükümetin döneme damgasını vuran politikası, Kıbrıs Barış Harekâtı kararı olmuştur. Kıbrıs Türk toplumuna yönelik ırkçı saldırıları değerlendiren CHP-MSP Koalisyon Hükümeti, 1959'da imzalanan Zürih ve Londra antlaşmalarına göre, yükümlülük ve yetkilerini tek taraflı olarak kullanmak zorunda kalmış ve 1974 yılında garantör devlet olarak adaya iki askerî harekât gerçekleştirmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasındaki gelişmeler, Türk Dış Politikasını en çok meşgul eden konu başlıklarından biri olmuştur.

Bu çalışmada, I. Ecevit Hükümeti olarak da adlandırılan TBMM'nin 37'nci Hükümeti'nin iç ve dış politika hamlelerine, milli bir meselenin koalisyon hükümetini oluşturan ve ayrı kutuplarda olan iki parti tarafından nasıl ele alındığına, koalisyon hükümetinin dağılmasında barış harekâtının payının olup olmadığı hususlarına ışık

tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Barış Harekâtı, CHP-MSP Koalisyon Hükümeti, Türk Dış Politikası, Koalisyon.

ABSTRACT

Alper GÜLBAY, **A Notable Move of an Uneasy Partnership: CHP-MSP Coalition Government and Cyprus Peace Operation**, CTAD, Year 15, Issue 30 (Fall 2019), pp. 333-361.

The fact that the distribution of the seats in the Turkish Grand National Assembly following the 1973 General Elections did not provide a majority for any party to form a government alone increased the importance of reconciliation much more than before. The policy of the mixed government, established after months of negotiations, was the decision of the Cyprus Peace Operation. The CHP-MSP Coalition Government, which evaluated the racist attacks against the Turkish Cypriot community, had to use its obligations and powers unilaterally, according to the treaties of Zurich and London signed in 1959, and carried out two military operations on the island in 1974. The Cyprus Peace Operation and its subsequent developments have been one of the topics that occupied the highest level in Turkish Foreign Policy.

In this study, domestic and foreign policy approach of the 37th Government of the TGNA, which is also called the first Ecevit Government and how a national issue is dealt with by the two parties on separate poles, which form the coalition government will be tried to be shed light on.

Keywords: Cyprus Peace Operation, CHP-MSP Coalition Government, Turkish Foreign Policy, Coalition.

Giriş

Türkiye, III. Demirel Hükümeti (06.03.1970-26.03.1971)'nin görev başında olduğu bir dönemde, 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından verilen muhtıra sahne oldu. Siyasetten sakınmayla kendini devletin temellerinden biri olarak algılama arasında kalan TSK, ülkenin içinde bulunduğu düzenin sorumlusu olarak politikacıları gördü. TSK'ya göre ülkenin içinde bulunduğu karışık düzen, yeterli tedbirleri alamadığını düşündüğü politikacıların eseri idi. Gerek Parlamento gerekse Hükümet anarşininin, kardeş kavgasının, sosyal ve ekonomik huzursuzlukların giderilmesinde etkili olamamıştı. Muhtırada çözümün, partiler üstü bir anlayışla, Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetten geçtiği belirtilmekteydi. Reformları gerçekleştirmek üzere, sırasıyla I. Erim, II. Erim, Melen ve Talu Hükümetleri kuruldu. 1973 yılında sıkıyönetim altında, basın sansür edildiği koşullarda, Melen Hükümeti döneminde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde askerlerin istediği aday değil, partilerin ortaklaşa destekledikleri aday olan Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçildi. Bu, ara rejimin

sonuna yaklaşıldığının ilk işaretiydi. Muhtıranın gölgesinde, Talu Hükümeti döneminde 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri ise demokrasiye kesin dönüşü sağladı. 14 Ekim 1973 seçim sonuçları, 1972 yılında genel başkan değişikliği yaşayan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) için uzun süre özlemle beklediği bir zafer niteliğindedi. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit seçmenlerce bir umut olarak görülmüştü. Parlamentoda CHP 185, sağ oyları daha çok Milli Selamet Partisi (MSP)'ne ve Demokratik Parti (DP)'ye kaptıran Adalet Partisi (AP) 149, MSP 48, DP 45, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) 13, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 3, Türkiye Birlik Partisi (TBP) 1, bağımsızlar 6 milletvekilliği kazandı. Ancak hiçbir partinin tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip olamaması sonucu, siyasi partiler zorunlu olarak koalisyon çalışmalarına yoğunluk verdiler.

Bu çalışmada, 14 Ekim seçimleri sonrasında kurulan ilk hükümet olan CHP-MSP koalisyon hükümetinin kuruluş aşaması, faaliyetleri ve dağılması süreçleri ele alınmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmelerin, kurulan koalisyon hükümetinin dağılmasında payının olup olmadığı; bu hükümet özelinde ideal bir koalisyon hükümetinin başarılı icraatları için asgari gerekliliklerin neler olabileceği hususları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışma, *“Gerek savaş gerekse barış ortamındaki ciddi ideolojik farklılıkların birlikte iş görmeye etkisinin olup olmadığı”* sorusuna da cevap aramaktadır. Çalışmada veri toplama metodu olarak *“doküman analizi”* yöntemi kullanılmış, sözlü tarih kapsamında bahse konu dönemde Parlamento çatısı altında görev yapmış kişilerin düşüncelerinden istifade edilmiş, döneme ışık tutan gazete haberlerinden, resmî gazeteden, resmî ve süreli yayınlardan, makalelerden ve konuyla ilgili kitaplardan yararlanılmıştır.

1973 Yılı Gelişmeleri ve Koalisyon Hükümetinin Kurulması

Yukarıda belirtildiği gibi 1973 seçimleri, askerler tarafından verilen, bir *“el koymadan”* ziyade *“uyarı”* anlamı taşıyan 12 Mart Muhtırası'nın gölgesinde gerçekleşti. Geçiş döneminin son hükümetine girmeyen Ecevit, akılcı bir karar vererek yıpranmadan, 14 Ekim seçimine olağanüstü bir çalışmayla hazırlandı. Halka yakın sloganlar kullandı, partisini ilk sıraya taşımayı başardı. MSP ise kapatılan Milli Nizam Partisi (MNP)'nin devamı niteliğindedi. Siyasi ortamın daha çok insani, ahlaklı ve manevi olmasını amaçlayarak siyasi arenada yer aldı. Seçim kampanyasını daha çok partinin gayri resmi lideri Necmettin Erbakan yürüttü. Bu çalışmada, 1973 seçimlerine katılan ve araştırmaya konu olan iki partinin, yani CHP ile MSP'nin seçim kampanyalarının üzerinde durulacaktır.

CHP, seçim beyannamesinde ülkeyi kalkındıracak bir dizi düzen değişikliklerinden bahsetti, bu yeni düzenin komünizm olmayacağını elinden geldiğince vurguladı ve *“özgürce ve hakeça kalkınma”* parolası ile hareket etti. Türkiye'de halktan yana her düşüncenin, sosyal adaletçi her akımın, komünistlik

ve dinsizlik olarak tanımlandığını iddia etti. Sağcı düşüncenin maddiyata aşırı önem verdiğini, halkı sömürerek bir avuç insanı zengin etmek istediğini öne sürdü. Eğitimdeki olanak eşitsizliğini, sosyal adaletsizliğin temel nedenlerinden biri olarak ele aldı. Halkın, yönetime daha çok ve etkin bir şekilde katılımının sağlanacağı vaadinde bulundu. Cumhuriyetin ellinci yıldönümünde genel af çıkarılmasının gerekliliğine vurgu yaptı, böylece insanların geleceklerine umutla bakacağını, Atatürk'ün yurttan barış ilkesinin de gerçekleşmiş olacağını belirtti. CHP'ye göre yurttan barış baskıyla, cezayla veya korkuyla değil; özgürlükle, sevgiyle sağlanabilirdi. Öte yandan, seçim kampanyası boyunca CHP lideri Ecevit adı, söylemleri, hatta giyimiyle bile Türk kamuoyunun merkezine oturdu. Seçimin propaganda sürecinde dağa taş, halkın kendisine taktığı “*Karaoğlan*” lakabı yazıldı.¹ Diğer taraftan mitingler, dönemin CHP milletvekillerinden Erol Tuncer'in de ifade ettiği gibi, CHP'nin seçim kampanyasının temel faaliyetini oluşturdu. CHP Genel Merkezi, önemli gördüğü illerde, bazen de büyük ilçelerde mitingler düzenledi. Miting meydanlarında kürsü kurmak yerine seçim otobüsünü kullanmak ve mitinglerde rozet, anahtarlık gibi tanıtım eşyalarının satışı, CHP'nin 1973 seçime getirdiği yeniliklerdendi.²

Ecevit'li CHP'nin iktidar elitlerini geri plana iterken halkı ve halkçılığı ön plana çıkararak politikaları hakkında şu hususların da altının çizilmesi gerekir: 1973 seçim kampanyasında Ecevit, bürokratik seçkinlerin, devlet seçkinciliği³ konularını isabetsiz buldu ve bu duruma cephe aldı. Metin Heper'e göre Ecevit, aşırı öğeleri de içeren örgütlü işçi kesimine yakındı, demokratik sosyalizm çizgisi, CHP'yi merkezden sola taşımıştı. Bir başka deyişle, 1970'li yıllarda siyasal kutuplaşmanın artması ve işçi hareketlerinin zaman zaman şiddete kayması karşısında CHP, geleneksel devlet koruyuculuğu rolünden uzaklaşmaya başladı. Bürokratik seçkinlerin siyasal etkinliğinin zayıflamasına paralel olarak, Ecevit, CHP'nin siyasal yaklaşımını yeni bir mecraya soktu. Böylece 70'li yılların başlarında Cumhuriyet tarihinde ilk kez, iki büyük parti arasında ciddi ve özgün bir ideolojik farklılaşma yaşandı. CHP ve AP, uzlaşmak yerine, kendilerini aşırı soldan ve sağdan müttefikler aradılar.⁴

¹ Alper Gülbay, *Kısr Seçimler ve Bunalımlı Yıllar*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2018, s. 86-98.

² Erol Tuncer ile 2 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

³ 1973 seçimlerinden önce, 1972 Mayıs'ında CHP Genel Başkanlığına Bülent Ecevit'in seçilmesiyle, gerek hükümette gerekse CHP içindeki “*devletçi-seçkinci*” yaklaşımlar sona erdi. CHP içinde “*ortanın solu*” eylemi, Ecevit'in önderliğinde “*yeni akım*” adı altında hızla gelişti. Ecevit'e göre Türk toplumu, artık “*tepeden inmecilik*” anlamına gelen her türlü “*devletçi-seçkinci*” yaklaşımı yadsıyacak ölçüde bir siyasal bilince erişmişti. Hatta Ecevit, toplumun; eski toplumsal, ekonomik ve siyasal düzeni değiştirecek bir “*halkçı*” eylemi benimseyecek derecede geliştiğini ileri sürdü. Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, 46. Basım, İstanbul, 2013, s. 178.

⁴ Metin Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s. 204-206.

Özetlemek gerekirse CHP seçim kampanyası boyunca, altı ilkesinden biri olan halkçılığı özellikle vurguladı. Sosyal devlet, sosyal adalet, adaletli gelir dağılımı; tekelci ve büyük sermayeye karşı halkın yönetiminin egemen olması, ayrıcalıksız bir toplum düzeni, CHP'nin seçim kampanyasının ana konularını teşkil etti. Kalkınmanın köyden başlatılmasını, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte "*köykeent projesi'nin*" hayata geçirilmesini savunan CHP, güçlü köy kooperatiflerini, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kuruluşlarını içine alan yapıyı "*halk sektörü*" şeklinde tanımladı, toprak mülkiyetindeki adaletsizliğe dikkat çekerek toprak reformunun yapılması gerekliliğini ortaya koydu. Ayrıca partili kadınlar, seçim kampanyası boyunca faaliyetlerde etkin görevler aldılar ve seçim kampanyasına önemli katkılar sağladılar. CHP, halkı esas alan faaliyetleri boyunca, AP ve 12 Mart ara rejim hükümetlerini de eleştirmekten geri durmadı.⁵

MSP seçim beyannamesinde, savundukları düşünceyi "*milli görüş*" olarak adlandırdı. Kapitalist ve sosyalist sistemin sadece iktisadi değil, manevi alana da el attığını, her ikisinin de maddeci ve menfaatçi olduğunu vurguladı. Diğer tüm partilerin maddeci olduklarını, insandan ziyade, insana lazım olan vasıtaları gaye edindiklerini iddia etti. Genel kural olarak, her işin başının "*ablak*" olduğu düşüncesiyle hareket ettiklerini; kalkınmanın devamı için iç barış şartlarının sağlanması gerektiğini belirtti. Cumhuriyetin ellinci yılında çıkarılacak af ile iç barışın sağlanabileceğini ileri sürdü. Milli Eğitim politikasını, "*idealist millete materyalist eğitim yaptırılmaz*" şeklinde özetleyerek, milli ve manevi değerlere gereken önem verilmediğini iddia etti. Ülkenin manevi bütünlüğünün kuvvetlenmesi açısından, İmam Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitülerinin, emsali akademik kurumların hak ve imkânlarına kavuşturulması gerektiğini belirtti. Turizm konusunda hassasiyetini, "*AP Hükümetlerinin turist sayısını katarak övündüğü, parklarda bedava geceleyen esrarkeş, züğürt ve bitli turistlerin, saç sakalına karışmış uyuşturucu madde kaçakçıları ve alıştırcıları hippilerin yurdumuza sokulmaması için gereken tedbirleri getireceğiz*" şeklinde ifade etti. Seçim kampanyası boyunca MSP'nin Genel Başkanlığını Süleyman Arif Emre yürütürken, gayri resmi liderliğini Erbakan yaptı. Erbakan çeşitli illerde yaptığı konuşmalarda, kızların mini etek giymesini, sinemalarda oynatılan filmleri de gündemine taşıdı.⁶

Diğer taraftan dönemin MSP milletvekillerinden Oğuzhan Asiltürk'ün ifade ettiği gibi diğer partiler "*Bu dünyada nasıl daha iyi yaşarız, daha iyi imkânlara kavuşuruz*" düşüncesi içinde olurken, MSP, bunun yeterli olmadığını, insanların bir de ebedi hayatlarının olduğunu vurguladı. Dürüst, adil ve herkesin hakkını veren bir tutum içinde seçim kampanyasını yürüttü.⁷ Bir başka deyişle, dünyevi

⁵ Gülbay, *age.*, s. 97, 98.

⁶ *Age.*, s. 118-126.

⁷ Oğuzhan Asiltürk ile 9 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

hayatın bir parçasını teşkil eden siyasi faaliyetlere, “öteki dünyaya” ait esasların da dâhil edilmesi gerektiğini savundu, seçim süresince her iki büyük partiyi eleştiren beyanatlarda bulundu, böylece sağda tek hâkim partinin kendisi olduğu imajını vermek istedi.

Özetle, MSP seçim kampanyasında ahlaka, maneviyata ve millî değerlere önem verdiğini her ortamda vurguladı, sağ görüşü sadece kendisinin “*millî görüş*” adıyla temsil ettiğini öne sürdü. Kapitalist sisteme, sosyalist sisteme, Batı taklitçiliğine, Ortak Pazar’a, millî olmadığı gerekçesiyle karşı çıktı. Ağır sanayinin kurulması gerektiğini vurgulayarak, Ortadoğu ülkeleriyle ticari ve ikili ilişkilerin geliştirilmesinin altını çizdi.⁸ Yukarıda belirtildiği gibi seçimlerin galibi, çok önemli kadroları önceden partiden ayrılmasına karşın CHP oldu. Zira bu kadrolar, Güven Partisi ve Cumhuriyetçi Parti olarak ikiye ayrılıp sonradan Cumhuriyetçi Güven Partisi adı altında birleşmişlerdi. CGP, 1973 seçimlerine katılan sekiz partiden bir tanesiydi. Bu şartlar altında CHP’ye şans tanınmamasına karşın Genel Başkan Ecevit partinin yapılışında ve işleyiş biçiminde önemli değişiklikler yaptı. CHP’yi devlet partisi hüviyetinden, halkın partisi niteliğine dönüştürdü. Çok yeni, genç kadrolarla çalıştı. AP içerisinde bölünme de dikkate alındığında, tüm bu hususlar, CHP’nin birinci parti olarak seçimlerden çıkmasında önemli rol oynadı.⁹

1973 seçimlerinde CHP’nin başarısını Ecevit faktörüne bağlayanlardan biri de, dönemin AP milletvekili Ali Naili Erdem’dir. Erdem’e göre Ecevit, “*Karaoğlan*” lakabıyla ünlendiği gibi, “*Toprak işleyen, su kullananın*” örneğinde olduğu gibi, alışlagelmiş seçim konuşmalarının dışında hitap ederek halkı etkilemişti. Başka bir deyişle Ecevit’in konuşmaları yoksul insanlarda, sanki kendilerinin iktidar olması gerekiyormuş algısı yaratmıştı.¹⁰ Seçimlerin ardından, 20 Ekim 1973’te MSP Genel Kurulu’nun aldığı karar gereği, MSP Konya milletvekili Necmettin Erbakan partinin resmi genel başkanı oldu. 27 Ekim’de Cumhurbaşkanı Korutürk, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’i hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ecevit, CHP ile “*ortak yanları daha fazla olan*”, bir başka deyişle, kendisiyle görüş birliği içinde bulunabilecek parti arayışına girdi. İlk aşamada, AP, DP ve CGP’den olumsuz sonuç aldı; MSP ise görüşmeler hakkında yetkili organlarına bilgi vereceklerini bildirdi. Erbakan, Genel Başkan Süleyman Demirel’e, AP’nin hiçbir koalisyona girmeme yolundaki kararını değiştirmesini talep eden bir mektup gönderdi, ancak AP’den olumsuz cevap geldi. MSP yöneticilerinin, bir seçimin ardından hemen bir başka seçimin yapılmasının zor olacağını ileri sürerek Aralık ayında yapılacak yerel seçimlerin

⁸ Gülbay, *age.*, s. 126.

⁹ Erol Tuncer ile 2 Ekim 2015 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

¹⁰ Ali Naili Erdem ile 24 Kasım 2015 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

ertelenmesini isteyen önerisini CHP'nin reddetmesiyle, hükümet kurma çalışmaları çıkmaza girdi. Erbakan, MSP'nin yetkili kurullarında alınan karar gereği Ecevit'e gönderdiği mektupta, "*bugünkü şartlar içinde MSP'nin CHP ile koalisyon yapmasının faydalı ve verimli olmadığını*" bildirdi. Bunun üzerine Ecevit, TBMM'de yeterli desteği sağlayacak bir Bakanlar Kurulu'nun kurulamayacağı sonucuna vararak, başka alternatiflerin değerlendirilmesine olanak sağlamak üzere 7 Kasım'da Cumhurbaşkanı'na görevi iade etti. Bu durum, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar devam edecek süreçte, CHP'nin Parlamento'da yaşayacağı "*yalmızlığın*" ve bunalım döneminin ilk habercisiydi.

Ardından CHP'siz koalisyon kurabilme çalışmaları hız kazandı. DP, "*Demirel'siz*" bir koalisyondan yana tavır takınırken; CGP, kendisinin parlamentoda düğümü çözecek milletvekili sayısına sahip olmadığını beyan etti. MSP, AP ile yapılacak koalisyona evet dese de, iki partinin toplam milletvekili sayısı, hükümet kurabilmek için gereken sayıya ulaşamadı. MSP'nin "*Demirel Başkanlığında AP-CHP-MSP üçlü koalisyonu*" önerisini CHP'ye götüren Demirel, olumsuz cevap alınca 17 Kasım'da görevi Cumhurbaşkanı'na iade etti.

Cumhurbaşkanı Korutürk, parti liderleriyle görüşmeler yaparak çözüm arayışı içinde olurken, arzuladığı ortaklığın CHP-AP koalisyonu olduğunu ifade etti, bu da olmazsa, "*milli koalisyon*" teklifini öne sürdü. Bu arada Millet Meclisi Başkanının¹¹ da bir türlü seçilememesi, özellikle CHP-AP arasında koalisyon pazarlıklarına konu oldu. Tüm seçenekleri değerlendirmeye çalışan ve erken seçimi çözüm olarak gören Cumhurbaşkanı Korutürk, bütün partilerin katılacağı milli koalisyon hükümeti kurması için 15 Aralık'ta Kontenjan Senatörü Naim Talu'yu görevlendirdi. CHP, kurulacak hükümete erken seçim şartıyla katılma kararı alırken, kimi partiler seçim tarihinin zamanı konusuna yoğunluk verdiler. Naim Talu'nun da sonuç alamaması ve görevi iade etmesi sonrasında, CHP-MSP arasındaki temaslar sıklaştı. Korutürk tarafından hükümeti kurma görevi 15 Ocak 1974'te tekrar CHP lideri Ecevit'e verildi.¹²

Bunun üzerine CHP ve MSP'de hükümet protokolünü hazırlayacak Ortak Kurul belirlendi ve çalışmalarına başladı.¹³ Bazı tıkanmalar olsa da, koalisyon

¹¹ Millet Meclisi Başkanı belirlemek üzere seçim turlarına 25 Ekim 1973'te başlandı. Bu tarihten elli dört gün sonra, 18 Aralık'ta CHP Kars Milletvekili Kemal Güven Millet Meclisi Başkanı seçilebildi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülbay, *age.*, s. 153, 154.

¹² Hükümetin kurulmasında yaşanan sıkıntılar ve bu sürenin uzaması, pek çok kişiyi olduğu gibi, ilerlemiş yaşına rağmen eski Cumhurbaşkanı ve eski CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü de kaygılandırdı. Öyle ki, 25 Aralık 1973'te vefat eden İnönü, rahatsızlığına karşı son dakikalarında bile siyasi olaylarla ilgilenmiş, hükümetin kurulup kurulmadığını sormuş ve "*Bu ne biçim hükümetmiş ki, bir türlü kurulamıyor*" demiştir. "Ne Kurulmaz Hükümetmiş", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1973.

¹³ Ecevit'e göre CHP ile koalisyonu göze alan başka bir sağcı parti yoktu. Üstelik Ecevit, laik kesimle, dinci kesim arasında, laiklikten ödün vermemek koşuluyla, birlikte hareket etmenin yararlı olabileceğini ve denenmesi gerektiğini düşünüyordu. Kıran kırana yapılan pazarlıklar sonucunda,

çalışmaları umut verici bir şekilde ilerledi.¹⁴ CHP ile MSP arasında hükümet ortaklığını sağlayan protokol 25 Ocak 1974'te imzalandı. Ecevit yaptığı konuşmada, "*Bu hükümet bir partinin hükümeti değildir, hatta bu hükümet iki partinin hükümeti de olmayacaktır. Bu hükümet, bütün milletimizin, devletimizin hükümeti olacaktır*" şeklinde konuştu.¹⁵ 1 Şubat 1974'te Başbakan Bülent Ecevit tarafından karma hükümetin programı okundu. Atatürk'ün istediği gibi çağdaş uygarlık düzeyine erişmek için, çağdaş demokrasi düzeyinin üstünde bir demokrasiye sahip olunması gerektiğini belirten Ecevit; hükümet ortaklığı hakkında,

"Cumhuriyet Halk Partisi ile Millî Selamet Partisi'nin kurdukları hükümet ortaklığı, uzun süre millî bütünlüğümüzü zedelemiş, kalkınma hamlelerimizi güçleştirmiş bazı tarihi yanlışların doğurduğu suni ayrılıklara da son veren bir yeni dönem açmaktadır ülkemizde."¹⁶ şeklinde konuştu. Programda Kıbrıs hakkında "İki cemaatten oluşan Kıbrıs'ta Türk toplumunun eşit egemenlik statüsünün korunması ve Devlet yönetiminde iki cemaat arasında her yönü ile huzurlu bir iş birliğinin sağlanması için en isabetli çözüm şeklinin federatif bir sistemde bulunacağına inanıyoruz. Böyle bir çözüm yolunun Kıbrıs'ın ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını kuvvetlendirecek bir temel teşkil edeceği inancındayız. Halen yürütülmekte olan müzakerelerin, Kıbrıs Antlaşmalarının ortaya koyduğu esaslardan hareketle, gerçekçilik ve iyi niyet içinde böyle bir sonuca ulaşması, ilgili bütün tarafların uzun vadeli ortak çıkarlarına ve bölge barışına en iyi şekilde hizmet edecektir."¹⁷

ifadeleri yer aldı.

Başbakan Ecevit tarafından okunan hükümet programı için güven oylaması 7 Şubat 1974'te yapıldı. Oylama devam ederken parlamenterler arasında kargaşa yaşandı; AP, DP ve CGP'li milletvekilleri Genel Kurul Salonu'nu terk ettiler. Bu rağmen güven oylamasına 373 üye katıldı; 235 kabul, 136 ret, 2 çekimser oy kullanıldı. Böylece Bülent Ecevit tarafından kurulan hükümete Millet Meclisi'nce güvenoyu verildi.¹⁸

iki stratejik bakanlığı, Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıklarını MSP'ye verilmesine engel oldu. Ayrıca Ecevit, uzun yıllar iktidar koltuğundan uzak tutulan İslamcı hareketin, koalisyonu, kadrolaşmak için bir fırsat olarak değerlendirdiğini de gördü. Yine de Ecevit, CHP'liler bu koalisyondan rahatsız olsa da bunu tarihi bir fırsat olarak değerlendirdi. Öte yandan MSP'lilerin pazarlık sürecinde istekleri karşısında, ilk başta CHP adına görüşmeleri sürdüren Turan Güneş, kimi zaman "*Devleti bunlara mı teslim edeceğiz? Buna hakkımız yok*" diye çıkışlar yaptı. Rıdvan Akar ve Can Dünder, *Ecevit ve Gizli Arşivi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 177.

¹⁴ CHP-MSP Koalisyon Hükümeti'nin kurulmasında en büyük pay, CHP'de Deniz Baykal'a, MSP'de Oğuzhan Asiltürk'a aitti. *Milliyet*, 20 Ocak 1974.

¹⁵ "Protokol İmzalandı, Bakanlar Belli Oldu", *Milliyet*, 26 Ocak 1974.

¹⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm> (11.01.2019)

¹⁷ Aynı yer.

¹⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem:4, Cilt:1, 38'inci Birleşim, 07.02.1974, s. 549-561.

Yukarıda değinildiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin otuz yedinci hükümetinin kurulması (26 Ocak 1974 – 17 Kasım 1974) oldukça zor oldu, seçimlerden yaklaşık üç ay sonra güçlkle kurulabildi. Heper'in de belirttiği gibi, 1973 Genel seçimlerini müteakip CHP ile MSP arasında koalisyonun kuruluşu, sonraki dönemlerde krizlere yol açan bir kilometre taşı niteliğindedir.¹⁹ CHP ile MSP arasında koalisyonun hükümetinin kurulması öncelikle şaşırıcı bir gelişmedir. Bu birliktelik, çıkar birlikteliğinden ibarettir. Öyle ki Avrupa ve Amerikan nüfuzuna ve büyük sermayeye olan güvensizlik, iki partinin ortak endişe duyduğu hususları teşkil etmiştir. Koalisyon hükümetinin kuruluşunu, bu ortak kaygıya bağlamak mümkündür.²⁰ Açmak gerekirse, "İlerici"- reformist Ecevit'in, muhafazakâr-dinci MSP ile koalisyon kurmasında, iki partinin belli konularda benzer görüşleri paylaşmasının etkisi vardır. Büyük sermayeye düşmanlık ve Batı dünyasına kuşkucu bakış; CHP'nin laik, MSP'nin dini çerçevede de olsa "hakeça düzen" arayışları, iki partinin söylemlerindeki ortak konu başlıklarını oluşturdu.²¹ Ancak dünya görüşler ayrı olsa da bu iki partinin bir araya gelerek koalisyon hükümeti kurlmalarında, milletvekili sayılarının toplamı, başka bir ifadeyle, Meclis aritmetiği önemli rol oynadı.

1974 Yılı Gelişmeleri

Koalisyon Hükümeti kurulduktan aşağıda belirtilen konuları öncelikle çözüme kavuşturmak istedi: 12 Mart'tan sonra tutuklanmış olan solcu ve sağcılar için genel af çıkarılması, ekonomi üzerindeki enflasyonist baskının kaldırılması, ağır sanayi ara malları ve yatırım malları sanayiinin geliştirilmesi, kamu idaresindeki israflar önlenmesi. Koalisyon dağılana kadar ise üç konuda başarıya imza attı: Haşhaş yasağının kaldırılması, Genel Af Yasası'nın çıkarılması ve Kıbrıs Barış Harekâtı. Aşağıda karma hükümetin karşılaştığı bazı sorunlara, bu sorunları ele alırken muhalefetin yaklaşımlarına değinilmiştir. 12 Mart rejimini takip eden dönemde ve sonrasında CHP-MSP Koalisyon hükümeti döneminde sadece Türkiye'yi değil, bütün dünyayı etkileyen bir gelişme oldu.

¹⁹ Heper, *age.*, s. 207. I. Ecevit Hükümeti Bakanlar Kurulu listesi için ayrıca bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB37.htm> (11.01.2019).

²⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 29. Baskı, İstanbul, 2014, s. 377. Başka bir deyişle I. Ecevit Hükümeti, iki partinin bir araya gelmesinin hayal bile edilemeyeceği bir koalisyon hükümetidir. Öyle ki Emre Kongar, CHP-MSP koalisyonu için "Düşman Kardeşler" benzetmesini kullanmıştır. Kongar, *age.*, s. 183. Dönemin AP Milletvekili Ali Naili Erdem'e göre CHP-MSP karma hükümetinde Ecevit Cumhuriyet taraftarı iken, Erbakan için aynı durum söz konusu değildi. Başbakan Ecevit devletin bekası konusunda dikkatli, Başbakan Yardımcısı Erbakan ise devletle adeta kavgalıydı. O tarihte Grup Başkanvekili olan Ali Naili Erdem ve AP'liler, bu koalisyonun uzun sürmeyeceği öngörüsünde bulunmuşlardı. Ali Naili Erdem ile 24 Kasım 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

²¹ Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2012, s. 144.

Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği OAPEC, Yom Kippur²² Savaşı'nda ABD'nin İsrail ordusuna destek vermesine karşılık olarak petrol ambargosu ilan etti. Bu durum, 1973 yılında petrol fiyatlarındaki şaşkınlık verici artış yaşanmasına neden oldu.

Karma Hükümet de petrol sorununa bir çözüm bulabilmek üzere bir dizi çalışma yaptı. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Cumhuriyet tarihinin en büyük heyetlerinden biriyle yurt dışına ilk resmi gezisini gerçekleştirdi.²³ Ancak Erbakan'ın Suudi Arabistan'a yaptığı bu geziye, muhalefet partilerinin eleştirileri sert oldu. Sağın en büyük partisi olan AP'nin Bitlis Senatörü Kamran İnan, Erbakan'ın resmi görevi sırasında mahalli kıyafetle dini yerleri ziyaret etmesinin Anayasaya ve laikliğe aykırı olduğunu söyledi. Suudi Arabistan'a yapılan resmi ziyaretin dini mecraya sokulmaması gerektiğine vurgu yapan İnan, "*Laikliği feda ederek dünyanın bütün petroleri alınsa dahi, sonunda zararlı biz çıkarız. Bu gibi davranışlar Türk Dış Politikasına uygun düşmez.*" dedi.²⁴

Sağ kulvarda yer alan DP'nin Ankara Milletvekili Necdet Evliyagil de hem Erbakan başkanlığındaki heyetin Suudi Arabistan gezisini, hem de petrol krizini aşma ve petrol temini hususunu 2 Mayıs 1974 günü Millet Meclisi'ne taşıdı. Evliyagil, MSP'nin İslam dinini kullanarak yaptığı istismarı konuşmasında şu şekilde ifade etti:

"...İstedığınız kadar din istismarcısı görünün, yine istediğiniz kadar kendi ülkenizde bu duyguları körükleyerek oy toplayın; ama şunu unutmayın ki Araplar, politikacılarımızı, bizim kendilerini tanıdığımızdan daha da iyi tanıdıklarını bu vesile ile ortaya koymuşlardır. Demek ki, uçakta, namaz kılarak yola çıkmak, şirin görünmek için kafaya işli emeli takkeyi geçirecek ibadet yapmak; "Türkiye Filistinlilerin yanındadır" -diye demec, vermek, kutsal emanetlerin filmlerini sergilemek yeterli sayılmıyormuş."²⁵

Sonuç olarak petrol krizi, hükümetin icraatlarını sekteye uğrattı. Pahalılık ve işsizlik hükümetin en önemli gündem maddesi oldu. 12 Mart dönemindeki

²² Yom Kippur, Yahudilerin en önemli dinsel bayramıdır. Kameri takvimdeki tişri (Eylül-Ekim) ayının 10. Gününde, günahların kefaretiyle ödeyerek Tanrıyla yeniden barışmak amacıyla kutlanır. Tevrat'ta Şabbat Şabbatan (Kutlu Dinlenme Şabatı ya da Şabatlar Şabatı) adıyla anılan bu bayram, hafta içine rastlansa bile ibadet dışında hiçbir iş yapılmaz. Ayrıca hiçbir şey yenmez, içilmez ve cinsel ilişkide bulunulmaz. *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, Cilt 22, İstanbul, 1992, s. 422.

²³ "Kral Faysal Erbakan'la Yarın Görüşecek", *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1974.

²⁴ "Suudi Arabistan Gezisi ve Erbakan'ın Davranışları Senato'da AP Sözcüsü İnan Tarafından Eleştirildi", *Cumhuriyet*, 05 Mayıs 1974.

²⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi *Tutanak Dergisi*, Dönem:4, Cilt:3, 70'inci Birleşim, 02.05.1974, s. 314, 315.

pahalılık, işsizlik, devalüasyon ve baskının, kurulan bu hükümetle sona ereceğini düşünen kesimler, hayal kırıklığına uğradılar.²⁶

CHP-MSP birlikteliğinde, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın bazı olaylara ilginç yaklaşımları, koalisyonun büyük ortağı CHP'yi güç durumda bırakmıştır. Erbakan'ın bu tavrını Milliyet gazetesi yazarı Abdi İpekçi, 19 Mart 1974 tarihli yazısında ele aldı. İpekçi, Erbakan'ın hayalciliğine değinen yazısında, bol keseden vaatte bulunmanın kolaylığına, o vaatleri gerçekleştirme noktasına gelindiğinde hesapsız kitapsız söylenmiş sözlerin insanı güç durumda bıraktığına değindi. Erbakan'ın sarf ettiği,

"Kısa süre içinde 67 vilayete fabrika ve 40.000 köye atölye kuracağız. Çok yakında 100.000 motor, 100.000 traktör, 100.000 tank yapacak yüzde 100 yerli fabrikaların temellerini atacağız. Yalnız memleketimizde değil, dost memleketlerde de ağır sanayi tesisleri kuracağız. Bu yıl içinde atom santrallerinin temeli atılacak. Önümüzdeki aylarda da bütün dokuma fabrikalarının makinelerinin imal edildiği bir fabrikanın temeli atılacaktır."²⁷

sözlerini, Erbakan'ın güzel hayalleri olarak yorumladı. Başarının, hayal gücünden çok, gerçekler üzerine kurulabileceğini belirtti.²⁸

Bu durumdan rahatsızlığını Başbakan Bülent Ecevit daha sonra şu şekilde ifade etti:

"Çok ilginç, zeki, fakat fazlasıyla hayalci bir insandı. '100 bin tank, 100 bin uçak yapacağız' demişti. Kendisini odama çağırdım. 'Sayın Erbakan bunu nasıl söylersiniz!' dedim. 'Bir kere mümkün değil, 100 bin tank, 100 bin uçak yapmamız. Bunların pilotlarını bulamayız.' Terledi. 'Efendim, böyle şeyler siyasette temenni manasında söylenir' dedi"²⁹

Görüldüğü üzere, halkın bu koalisyon birlikteliğinden temennisi ile icraatı arasındaki fark her gün derinleşti.

Yukarıda ifade edildiği üzere ortaklığı geren bir dizi gelişme yaşanırken, şiddet olayları da tekrar baş gösterdi. Ara rejim döneminde ilan edilen sıkıyönetim, anarşiyi, öğrenci olaylarını ve toplumsal kutuplaşmayı yavaşlatmış algısı yaratsa da, önleyemedi.

1974 Mayıs'ının önemli gündemlerinden bir başkası, şiddet olaylarının zamanlamasıyla paralellik teşkil eden ve CHP'yi ortaklığı sonlandırmaya ilk defa ciddi bir şekilde sevk eden af meselesidir. Genel bir affın çıkarılması, I. Ecevit Hükümeti'nin Koalisyon Protokolünde, "*Toplumda iç barışı yeniden kurmak gayesiyle, düşünce ve inanç suçlarını içine alan bir genel af ile orman suçlarına ilişkin af*

²⁶ Akar, *age.*, s. 200-202.

²⁷ Abdi İpekçi, "Durum-Ölçüsüz vaadlere devam ettikçe", *Milliyet*, 19 Mart 1974, s.1.

²⁸ Aynı yer.

²⁹ Akar, *age.*, s. 202.

kanunu derhal çıkarılacaktır” şeklinde yer bulmuştur.³⁰ Genel Af ile ilgili Millet Meclisi’nin 15 Mayıs 1974 tarihinde yaptığı toplantı öncesinde, Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142’nci ilgili maddelerinin affa girmesini istemeyen MSP’liler için Necmettin Erbakan, Deniz Baykal ve Mustafa Üstündağ, oylamaya başlamadan 35 dakika süren görüşme yaptılar.³¹ Buna rağmen 20 MSP’li üye, CHP’nin fikir suçu olarak değerlendirdiği bu maddeleri içeren Karma Komisyonun metnine, AP-DP-CGP iş birliğine katılarak kabul oyu verdi. Böylece af, bahse konu maddeleri kapsamadı. Bu, Meclis’te şok etkisi yarattı ve CHP’ye yakın çevreler tarafından koalisyonun sonu olarak yorumlandı.³² Hükümetin küçük ortağı MSP’nin, sol görüşlü mahkûmların tahliyesine karşı tavır sergilemesinde, kendi seçmenlerinin gözünde zor duruma düşmek istememesinin etkisi vardı. Aynı zamanda bu şok edici sonuç, MSP ile hükümet kurulmasının yanlış olduğuna vurgu yapan bazı CHP’li parlamenterlerin, kendilerinin baştan haklı olduğunu düşünmelerine yol açtı.

CHP-MSP Karma Hükümeti’nin CHP’li Milli Eğitim Bakanının gensoru ile düşürülmesi teşebbüsü, 4’üncü dönem Millet Meclisi’nde gerginliğe yol açan bir başka gelişmedir. AP Aydın Milletvekili Nahit Mentеше ve 9 arkadaşının, eğitim politikasındaki tutumu dolayısıyla Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ³³ hakkında Anayasanın 89’uncu maddesi uyarınca gensoru açılmasına dair önergesi, 18 Haziran 1974 günü Millet Meclisi’nde ele alındı. Gensoru öncesinde Ecevit, 7 Haziran’da toplanan CHP Parti Meclisi’nde *“Milli Eğitim Bakanı Üstündağ için verilen gensoru önergesini, bir Bakan sorunu değil, bir hükümet sorunu olarak görüyorum. Eğer kırmızı oylar, beyaz oylardan fazla çıkarsa, bunu güvensizlik sayıp istifaya etmemiz gerekir. Sağ kanat, hükümeti yıpratmaya çalışıyor.”*³⁴

³⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP37.htm> (11.01.2019)

³¹ “Af (141-142’siz) Çıktı”, *Milliyet*, 15 Mayıs 1974.

³² “Ecevit’in İstifası Bekleniyor”, *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1974.

³³ Mustafa Üstündağ, Türkiye’nin sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerden oldukça sorunlu bir döneminde, toplumda ideolojik görüş ayrılıklarına dayalı olarak her kesim arasında ciddi kamplaşmaların gözlemlendiği bir dönemde Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. Bu güç koşullar altında, Türkiye’nin önemli eğitim sorunlarına, çekirdekten bir eğitimci olarak ciddi bir biçimde ve cesaretle yaklaştı. Türk Eğitim sisteminin pek çok sorununun çözümüne yönelik çözüm projelerinin oluşturulması konusunda önemli projelere imza attı. Bu projeleri uygulamaya koyarken yanında ve karşısında büyük kitleleri buldu, ancak doğru bildiği yoldan sapmadan ilerledi. Görev süresinin (koalisyon hükümetinin görev süresinin) kısalığı nedeniyle, düşündüğü yeni Türk eğitim sistemini kuramadan ve iyi niyetle başlattığı çalışmaların sonucunu alamadan görevinden çekilmek zorunda kaldı. Sonuç olarak Mustafa Üstündağ, Milli Eğitim Bakanı olarak, eğitim, görüş ve faaliyetleriyle Türk eğitim tarihinde kendine özel bir yer edinmiş bir eğitimcidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan Başar, “Eğitim Görüşleri ve Uygulamalarıyla Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ’ın Türk Eğitim Tarihindeki Yeri (26.1.1974-17.11.1974)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, Sayı 13, s. 79-182.

³⁴ “Ecevit: Kırmızı Oylar Fazla Çıkarsa İstifamız Gerekir”, *Milliyet*, 08 Haziran 1974.

şeklinde konuştu. Ecevit'in bu beyanatında "istifa" kelimesini kullanması oldukça dikkat çekiciydi. Genel Af Kanununun oylaması sırasında kabul oyu kullanan 20 MSP'li milletvekilinin üçü oylamaya katılmadı, diğerleri ise aleyhte oy verdiler. Sonuç olarak gensorunun ön görüşmesinde MSP'nin, CHP ile birlikte ret oyu vermesiyle, muhalefet tarafından ortaklaşa hazırlanan gensoru önergesinin gündeme alınması 201 kabul oyuna karşılık 231 oyla reddedildi.³⁵

Kıbrıs Barış Harekâtının arifesinde, koalisyon ortaklarının birlikte hareket ettiği konulardan birini haşhaş yasağının kaldırılması teşkil etti. 12 Mart döneminde, Afyon tarlalarından üretilen haşhaşın, ülkelere zehir olarak döndüğü iddiasında olan ABD tarafından, Türkiye'nin haşhaş üretimine son vermesi istenmiş ve bu istek kabul edilmişti. CHP-MSP koalisyon hükümeti, yukarıda belirtildiği üzere hükümet programında yer alan bu yasağı kaldırdı. Yasağın kaldırılması öncesinde, ABD'nin Türk hükümetini caydırmaya yönelik birtakım hamleleri oldu. ABD Temsilciler Meclisi'nde konuşma yapan bir milletvekili, haşhaş tavrından ötürü Türkiye'ye çatarak, ekime başladığı takdirde askeri yardımın kesileceğini ima etti. "İş, askeri yardıma gelince artık bize ihtiyaçları yoktur belki, belki de milleti korumak için uçaklar yerine haşhaşları kullanabilirler" şeklinde konuşma yaptı. Bir başka milletvekili yine Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada, haşhaş sorunundan ötürü Türkiye ile ABD arasında "teblikeli bir çatışma durumuna gelme olasılığının" bulunduğu değindi.³⁶

Baskılara rağmen yasağın kaldırılması, karma hükümetin "bakça düzen" ve "tam bağımsızlık" konularında gösterdikleri hassasiyetin icraata dönüşmesiydi. MSP açısından yasağın kaldırılmasıyla, kapitalist sisteme karşı çıkılarak milli bir duruş sergilenmiş oldu. CHP açısından ise halkı esas alan "bakça kalkınma" gerçekleştirilmişti.

Kıbrıs Barış Harekâtı

Yukarıda belirtildiği gibi, hükümet ortaklığı içinde bulunan iki partinin ciddi bir anlaşmazlığa düştükleri Genel Af Yasası oylamasından sonra, Türkiye'nin bir numaralı sorunu "koalisyon bunalımı" oldu. Ecevit bu durumu, "Benim kişisel görüşlerime göre CHP-MSP koalisyonunu devam ettirmek çok zorlaşmıştır. Mesele 141 ve 142. maddelerden hüküm giymiş olanların af kapsamına alınıp alınmamasından ibaret değildir. Mesele koalisyon açısından bunun ötesinde bir anlam taşımaktadır" şeklinde ifade etti.³⁷ CHP'nin hükümetten çekilme kararı, 19 Mayıs 1974'te CHP Parti Meclisi toplantısında da oy birliği ile alındı; ancak iki parti liderinin yaptığı görüşmeler sonrasında Erbakan, işbaşında güçlü bir hükümet olarak

³⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem:4, Cilt:6, 97'nci Birleşim, 18.06.1974, s. 197-235.

³⁶ "Amerikan Kongresinde Türkiye Haşhaş Ekerse Askeri Yardımın Kesileceği Alaycı Bir Dille Belirtildi", *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1974.

³⁷ "Ecevit'in Kişisel Eğilimi Çekilmek", *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1974.

bulduklarını ve koalisyonun mutlaka devam edeceğini açıkladı.³⁸ Böylece Kıbrıs Barış Harekâtına kadar koalisyon hükümeti yarım yamalak devam etti. Kopma noktasına gelen bir ortamda, önce siyasi birlikteliğin sağlanması, ardından harekâtın başarılı bir şekilde icra edilmesi üzerinde düşünmeye değer bir konu özelliği taşımaktadır.

Kıbrıs Barış Harekâtı, CHP-MSP koalisyon hükümetinde dış politika alanında döneme damgasını vuran gelişme oldu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Başpiskopos Makarios'un Atina ile arasının açılmasının ardından Yunan Hükümetinin adayı ilhak için kendisini engel olarak görmesi sonucu, 15 Temmuz 1974'te seçilmiş lider Makarios'a karşı "*Sampson Darbesi*" gerçekleştirildi. EOKA tedhişçilerinden ve cinayetleri ile meşhur Nikos Sampson, bu darbeyi, Rum Millî Muhafız Ordusu'nu da yanına alarak gerçekleştirdi. Sonrasında *Kıbrıs Elen Cumhuriyeti*'ni ilan etmesi, Enosis, yani adanın fiilen Yunanistan'a ilhaki, Yunanistan'ın Kıbrıs'a açık bir müdahalesi anlamını taşıdı.³⁹

Dolayısıyla Türkiye'nin, Garanti Antlaşmasından doğan yasal hakkını kullanarak giriştiği Kıbrıs Barış Harekâtı'nın nedeni, ifade edildiği gibi, Yunanistan'ın Megali İdea olarak adlandırdığı ülküsü temelinde, Kıbrıs adasını Yunanistan'a bağlama girişimleridir. Yunanistan, Enosis olarak bilinen bu amaç doğrultusunda Kıbrıs'a gizlice asker yığdı, Türk toplumunu eritme politikası ve sonunda 15 Temmuz darbesiyle Kıbrıs'ı Yunanistan'ın askeri cunta yönetimine bağlama girişimi, garantör devletlerden birisi olarak Türkiye'yi tek başına adaya askeri müdahale yapmaya zorunlu bıraktı.⁴⁰

Başbakan Ecevit, 16 Temmuz'da muhalefet parti liderleri ile görüşme yaptı.⁴¹ Ecevit, hükümetin izlemekte olduğu politikayla ilgili olarak muhalefet partilerinin yaklaşımını, "*Bu konuda çok yapıcı konuşmaları oldu sayın genel başkanların ve grup başkanlarının, meseleye katıyen partililik açısından bakmadık. Hepimiz bir millî dava karşısında olduğumuzun bilinci içinde konuştuk. Çok yararlı bir görüşme oldu*" şeklinde değerlendirdi. Toplantı sonrasında CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Kıbrıs konusunda partiler arasında fikir birliği oluşup oluşmadığı ile ilgili düşüncelerini, "*Türk milletinin hayati menfaatlerinin söz konusu olduğu noktalarda Türk milleti birlik ve beraberliğini her zaman göstermiştir. Bu hadisede*

³⁸ "Erbakan: Koalisyon Mutlaka Devam Edecek", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1974.

³⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 16. Baskı, İstanbul, 2007, s. 802.

⁴⁰ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2003, s. 199.

⁴¹ 1965'e kadar İnönü Hükümetlerinde Çalışma Bakanı olarak görev yapan Ecevit'in, Kıbrıs konusunda o döneme ait sıkıntıları bilmesi bir avantajdı. 1974 yılında ise Ecevit Başbakanı ve kararlılığı ve kendine güveni, daha önce bakan ve milletvekili olarak siyasetin içinde yer almasından ve tecrübesinden kaynaklanıyordu. Said Arif Terzioğlu, *Kan Gözyaşı ve Barış*, Kastaş Yayınları, İstanbul, s. 26.

de böyle olacağını ümit ediyorum" şeklinde açıkladı. Cumhurbaşkanı Korutürk, TBMM'ni 18 Temmuz'da saat 15.00'da, Kıbrıs konusuyla ilgili olağanüstü toplantıya çağırdı.⁴²

Siyasi parti grupları da 18 Temmuz'da ayrı ayrı toplanarak Kıbrıs konusunu görüştüler. "Bu davada milletçe bölünmez bir bütünüz" diyen AP Genel Başkanı Demirel, AP Ortak Grubunda yaptığı konuşmada, bir bunalımla karşı karşıya olduğunu, olayın "Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Makarios'un görevine iadesi ile çözülecek bir durumdan çıktığını" belirtti. Hükümetin kendilerine durum hakkında iki defa bilgi verdiğini de sözlerine ekledi. DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli ise Başbakan Ecevit'e gönderdiği mektupta, Kıbrıs'a derhal müdahale edilmesi gerektiğini belirtti. "Hükümet, müdahale kararını kesinlikle almalı, kararın gerektirdiği askeri hazırlıkları derhal başlatmalıdır. Bu konuda 1967 yılında TBMM tarafından alınan karar halen yürürlüktedir ve hükümete her türlü yetki ve imkân vermektedir" hususunu da ayrıca ifade etti. CGP grup toplantısında ise Kıbrıs konusunda hükümete istenen yetkinin verilmesine karar verildiği belirtildi. MSP Millet Meclisi Grup Toplantısından sonra Grup Başkanvekili Hasan Aksay da, "Milli davamızda bütün siyasi partilerin büyük bir anlayış, birlik ve beraberlik şuuruyla hareket etmeleri şükranla karşılanmıştır" şeklinde konuştu.⁴³

Yürütmenin diğer kanadı da gelişmeleri yakından takip ediyordu. Yukarıda ifade edildiği gibi, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün çağrısı üzerine TBMM, 18 Temmuz 1974 günü saat 15.00'da toplantıya çağrıldı. Korutürk, toplanma gerekçesini, "Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartlar karşısında, Bakanlar Kurulu'nun ve Siyasî Partilerin isteği istikâmetinde ve şahsen gördüğüm lüzum üzerine" şeklinde ifade etti. Görüşmelerin kapalı oturumda yapılmasına yönelik hükümet tezkeresi okundu. Gizliliği tam temin edebilmek için, televizyon kamera ve kameramanların, basın mensuplarının ve dinleyicilerin Genel Kurul salonunu terk etmeleri için birleşime 45 dakika ara verilmekle birlikte, Genel Kuruldan "45 dakika çok" sesleri yükseldi.⁴⁴ TBMM'nin, 18 Temmuz'da yaptığı birleşik toplantısında Başbakan yardımcısı Erbakan, Kıbrıs konusuyla ilgili gelişmeler hakkında üyelere bilgi verdi.⁴⁵ Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanı Korutürk, koalisyon hükümeti ve muhalefet, durumun ciddiyetinin ve sorumluluğunun farkındaydı. Tek vücut olunmuştu, bilinçli bir tavırla olayların analizi yapıldı; 1973 seçimleri sonrasında parlamento içerisinde kırılğan bir aritmetik tablo oluşmasına, siyasilerin bir araya gelememesine ve kurulabilen CHP-MSP

⁴² "Ecevit Siyasal Parti Liderleriyle 3 Saat Görüştü", *Milliyet*, 17 Temmuz 1974.

⁴³ "Demirel: Bu Davada Milletçe Bölünmez Bir Bütünüz", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1974.

⁴⁴ TBMM *Tutanak Dergisi*, Cilt: 13, Toplantı: 13, 2'nci Birleşim, 18.07.1974, s. 4, 5.

⁴⁵ "TBMM Toplantısı Yarın da Devam Edecek; Hükümet, İstenecek Yetkileri Saptadı", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1974.

koalisyon hükümetinin Mayıs ayında iyice belirginleşen birlikte iş görme konusunda isteksizliğine rağmen.⁴⁶

Öte yandan Doğu Akdeniz’de yer alan Kıbrıs adası, stratejik önemi nedeniyle tarih boyunca birçok mücadeleye sahne olmuştur. Adanın önemi; Ortadoğu’yu, Doğu Akdeniz’i ve Türkiye’nin güneyini kontrol etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu önem, adanın deniz ticaret yolları ve başlıca hava yollarından biri üzerinde bulunması dikkate alındığında daha da artmaktadır. Bölge ülkeleri arasında menfaat çatışmalarının kaynağı olabilen Kıbrıs adası, bütün Ortadoğu ülkelerini kontrol eden adeta “*Batmayan bir uçak gemisi*” konumundadır.⁴⁷

Adanın yukarıda belirtilen stratejik önemine ilave olarak, dört bir tarafının denizle çevrilmiş olması dahi, değerlendirilmesi gereken başlı başına bir husustur. Zira bütün savaşlar zor olmakla birlikte, amfibi harekât (denizasıırı harekât) zorun çok ötesindedir. Bunun nedenlerinden biri; amfibi harekâta, havadan indirmeyle, denizden çıkarmanın birleşmek zorunda olmasıdır. Başka bir deyişle Kara-Deniz-Hava Kuvvetleri arasında iş birliğinin çok iyi biçimde yapılmasıdır.⁴⁸ Türk Silahlı Kuvvetleri, daha harekât başlamadan yığınaklanma safhasında büyük bir başarıya imza attı. 16 Temmuz saat 12.00’da Komando Tugayı 280 araçla Bolu’dan yola çıktı ve 1100 km’lik yol boyunca askeri konvoy, hiç kaza yapmadan varacağı noktaya vardı. Bu olağan üstü bir başarıydı. Yalnız geceleri yol alan bu konvoya, Türk halkı elinden geldiğince katkıda bulundu.⁴⁹

Gemilere personelin ve malzemenin yüklenmesi, pek çok zorluklara karşın 19 Temmuz sabahına kadar sürdü. Genelkurmay Başkanlığı karargâhında da hazırlıklar devam ediyordu. Her şey tamamlanmış olmasına karşın elli yıldır

⁴⁶ Kıbrıs Barış Harekâtının başarısının paylaşımı konusunda anılması gereken bir isim de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’tür. Zira Korutürk, Kıbrıs’a müdahale kararının alındığı Bakanlar Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu toplantılarına başkanlık etmiş, “*Beyler, Kıbrıs’lı Türkleri korumak için bir şey yapmak istiyorsanız, sırası şimdidir. Eğer şimdi yapamazsanız, bir daha hiçbir zaman yapamazsınız*” demiştir. Ancak yapı itibarıyla ön planda olmayı, kendisinden söz ettirmeyi pek sevmeyen, Kıbrıs konusunda hükümeti yüreklendiren ve tam destek veren Korutürk’ün bu söylemleri, medya ve siyasi çevrelerde yeteri kadar ilgiye mazhar olmamıştır. Cüneyt Arcaayürek, *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya (1923-1980)*, Cumhuriyet Kitapları, 1. Cilt, İstanbul, 2010, s. 245, 246.

⁴⁷ Asım Uyguroğlu, “Kıbrıs’ın Jeostratejik Önemi”, *Kıbrıs’ta Türk Varlığı Sempozyumu*, Emekli Subaylar Derneği Yayınları No:2, Lefkoşa, 2000, s. 39-41. Kıbrıs adasının stratejik pozisyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ulvi Keser, Serdal Akgün, “Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Casus Belli; Kıbrıs*, Haz.: Ulvi Keser, Serdal Akgün, Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırma Merkezi Yayın No: 2, Lefkoşa, 2015, s. 1-14.

⁴⁸ Mütercimler, *age.*, s. 205.

⁴⁹ *age.*, s. 205.

savaşmayan bir orduyu dünyanın en güç savaşlarından birine sokmak kolay değildi. Durum ve olanaklar, 1964 ve 1967'den farklıydı. Siyasilere bu kez kararlıydılar, bir taraftan amfibi bir hareket yapılacaktı.⁵⁰

Birinci Barış Harekâtı Ve Dış Politika Gelişmeleri

Yunanistan'ın müdahalesinin ardından Başbakan Ecevit, Türkiye'nin ileri sürdüğü "ortak hareket" teklifini İngiltere'nin kabul etmesi üzerine, 17 Temmuz'da ani olarak bu ülkeye gitti. Bu hamle ile Türkiye Kıbrıs'a müdahale hakkını, diğer garantör devlet olan İngiltere ile beraber kullanmak istedi. Kıbrıs sorununu Londra'da İngiliz yetkililerle görüştü; zamanın darlığına vurgu yapan Ecevit, 18 Temmuz akşamı yurda döndü.⁵¹

Bu arada adadaki Rumların büyük çoğunluğu, Yunan cuntası tarafından tertiplenen darbeden sonra moral çöküntüsü içerisindeydiler. Kıbrıs Türk Basını bunu, "...Kıbrıs Rum Toplumunun tarihinin en karanlık günlerini yaşamaya başlamıştır" şeklinde haber yaptı. Bozkurt Gazetesi'nin haberine göre, bir zamanlar Türkiye'ye düşman gözüyle bakan Rum halk yığınları, şimdi tek kurtarıcının Türkiye olduğunun sarsılmaz bilincine varmışlardı. Darbe sırasında Bafta mahsur kalan Lefkoşa'lı bir Türk, 18 Temmuz sabahı Lefkoşa'ya gelmek üzere ayrılırken, çevresini saran bir grup Rum, kendisine şunları söylemişti: "Eğer gücün varsa Lefkoşa'daki Türk liderliğine, Türk subaylarına söyle bir an önce Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini sağlasınlar, Sizin için de, bizim için de artık tek kurtuluş yolu Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesidir." Aynı gazete, Lefkoşa'da ileri gelen zengin bir Rum'un, bir Türk'e söylediklerine de yer verdi: "Türkiye müdahale etmek için dahi neyi bekliyor? Git git Türk kesimine ve de ki eğer Türkiye müdahale etmezse biz Türkiye'nin müdahale etmesini sağlamak için Türk bölgelerine ateş açacağız. Türkiye'nin müdahalesini davet etmek için Türklerle savaşa tutuşmaktan çekinmeyeceğiz."⁵²

Başbakan Ecevit'in Londra'dan dönmesinin ardından, 20 Temmuz 1974 sabahı TSK, Girne bölgesinden Kıbrıs Harekâtı'na başladı. Ecevit, sabah 06.10'da Türk radyolarından yaptığı açıklamada, niyetlerinin barışı tesis etmek olduğunu ve bunu herkes için istediklerini belirtti: "...Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki kuvvetlerimize ateş açılmaz. Biz aslında savaş için değil, barış için, yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için Ada'ya gidiyoruz."⁵³ Aynı günün öğlen saatlerinde yabancı basın mensupları için yapılan toplantısında harekâtın, Kıbrıs'ta aşırı unsurların yıllardır tahrik ettikleri iç çekişmelere son vermek için yapıldığını, bir istila değil, istilaya

⁵⁰ age., s. 204.

⁵¹ "Ecevit Wilson'dan ortak müdahale istedi", *Milliyet*, 18 Temmuz 1974.

⁵² "Rum Halk Yığınları Türkiye'nin Müdahalesini İstiyor", *Bozkurt*, 19 Temmuz 1974.

⁵³ Mehmet Bahadır, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Genç Mücahitler Birliği Yayınları, Ankara, 2010, s. 96-98.

karşı bir harekât olduğunu ve amacının bir tecavüzü durdurmak olduğunu açıkladı.⁵⁴

Kıbrıs Barış Harekât Planı'nda çıkarma bölgesi olarak Girne'nin batısı, Yılan Adası ile Karava (Alsancak) arası olarak belirlendi.⁵⁵ Hâlbuki adanın arazi yapısına bakılırsa Girne bölgesi, amfibi harekâta en az uygun ve beklenmeyen bölgedir. Tarih boyunca çıkarmalar da hep Mağusa'dan yapılmıştır. Bu bilgilere dayanarak Rumlar, Mağusa, Omorfo (Güzelyurt) ve Larnaka körfezlerinde derinliğine düzenlenmiş savunma mevzileri hazırladılar. Girne bölgesini çıkarma plajı olarak seçen Türk Silahlı Kuvvetleri ise 20 Temmuz sabahı aynı zamanda altı gemiyle Mağusa yönünde aldatma seyri harekâtı uyguladı. Asıl taarruzu Boğaz'la Mağusa arasında bekleyen Rumlar, Girne kıyılarında küçük kuvvetler bulundurmışlardı. Sonradan ölü bir Yunan subayının üstünden çıkan haritada, Boğazköy-Mağusa arasındaki Rum-Yunan kuvvetleri incelendiğinde, bu bölgenin, beton yuvaları ile tahkim edildiği ve derinlemesine altı piyade taburunun mevzilendiği görüldü. Sonuç olarak, harekâtın en önemli safhalarından biri, çıkarma plajının seçiminin doğru yapılmasıydı. Aynı zamanda beklenmeyen yerden çıkarma yapılarak baskın etkisi sağlandı ki, bu da harekâtın başarıya ulaştırılan çok önemli bir etkendi.⁵⁶

Öte yandan Yunan istihbaratı da adaya yapılacak muhtemel bir çıkartma harekâtı için Girne bölgesini asla düşünmemiş, bunu, "*Girne: Askeri bakımdan bu*

⁵⁴ Aynı yer.

⁵⁵ Barış için yapılan harekâtın Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan, anılarında, çıkarma harekâtının hemen öncesinde Başbakan Ecevit'in, "*Amiralim, Girne turistik bir yer. Halkı Rum olmakla beraber Türk de var. Bunlar sivil kimseler. Sizin planda çıkarmadan önce gemilerin sabit bombardmanı var. Bu takdirde birçok sivil ölecek. Acaba sabilden ateş açılmadıkça, ateş destek gemilerinin ateş açmaması kabil mi?*" şeklindeki ricasını kendisine iletmişinden bahseder. Bu insancıl sözlerin kendisini çok etkilediğini ifade eden Kayacan, bu doğrultudaki emrini derhal gerekli makamlara verdiğini hatıralarında belirtir. *age.*, s. 250.

⁵⁶ Bu bilgiler ışığında, Boğazköy-Mağusa arasına çıkılması halinde, Girne kıyılarına çıkıldığından verilen kayıptan en az yirmi kat fazlasının verilebileceği hesabı yapılabilir. Mütercimler, *age.*, s. 221-226. Çıkarmanın Mağusa'dan yapılacağı izleniminin verilmesinde önemli rol oynayan kişilerden biri "*Sadi Bey*" kod adlı Üsteğmen Oğuz Kalelioğlu'dur. Kalelioğlu, Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) ve Yunan Kuvvetlerine karşı Mağusa'da Mücahit Komutanı olarak kilit rol oynadı. 1973 yılında Mağusa Namık Kemal Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak göreve başladı, 19 Temmuz 1974'te Genelkurmay Başkanlığı'ndan gelen mesajın Mağusa Sancaktarlığı'na ulaşmasıyla sivil kıyafetlerini çıkararak üsteğmen üniformasını giydi. Barış Harekâtı'nda görev alan 6'ncı Kolordu Komutanı Korgeneral Nurettin Ersin, 12 Ekim 1983 tarihinde Orgeneral rütbesiyle ve Genelkurmay Başkanı sıfatıyla, Binbaşı Kalelioğlu'na madalyasını kendisi taktı. Konuşmasında şunları söyledi: "*Oğuz Kalelioğlu'na madalyasını ben takacağım. Çünkü bu genç subayımız Kıbrıs Barış Harekâtı'nın seyrini değiştirmiştir! Düşman, bizim çıkarmayı Mağusa'dan yapmamızı bekliyordu. Bu sebeple bütün gücüyle buraya yüklendi. Biz, bu subayımız bize 72 saat kazandırabilirse görevini başarıyla yapmış sayacaktık. O ise bize bir ay kazandırdı.*" Ünal Toker, *Şafakla Gelen- Kıbrıs'ta Yaşayanlar, Yaşananlar, Yaşadıkları*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 304-320.

kasabanın hiçbir önemi yoktur” şeklinde değerlendirmişti. Yunan gazeteleri, daha sonra Kıbrıs Barış Harekâtı’na geniş yer vermeye devam ettiler. Etniki gazetesi 18 Ocak 1975 tarihli sayısında Türk hazırlıklarıyla ilgili şu ifadelere yer verdi:

“...Askerî harekâtlarını hazırlamak için on yıldır aralıksız olarak gece gündüz çalıştılar. Subay ve astsubaylarında harekât yapacakları sahanın bütün hedef ve arazi detayları işlenmiş haritaları vardı. En küçük kaya, en küçük patika, en önemsiz arazi yükselişi açıkça belirlenmişti. Bunlar sadece araziyi ilgilendiren hususlar, aynı şekilde Rum kuvvetleri, sivil halkın gücü, adetleri, siyasal düşünceleri vb. hakkındaki bilgiler de ellerinde vardı...”⁵⁷

Bununla birlikte 19 Temmuz 1974 akşamı gizli seferberlik ilan edildiğinden, Rumlar 20 Temmuz’da hazırlıksız yakalanmadı. Ayrıca erken ikaz radarları ve hava yolları kanallarıyla Türk çıkarma birliklerinin Mersin’den çıkışını anında saptadılar. Bütün bu zorluklara rağmen harekâtı başarıya ulaştıran en büyük etken, Türk askerinin kararlı tutumu olmuştur.⁵⁸ 22 Temmuz akşamı ateşkes yürürlüğe girdi ve “*Birinci Kıbrıs Harekâtı*” sona erdi. Yunanistan’ın adaya müdahalesi sonrasında etkili bir şey yapamayan Güvenlik Konseyi, Türkiye’nin Kıbrıs’a çıkarma yapmaya başlaması üzerine hareketlendi, daha harekâtın ilk günü olan 20 Temmuz’da aldığı 353 sayılı kararlar tarafları ateşkese ve adadaki yabancı kuvvetleri adadan çekilmeye davet etti. ABD’nin, Türkiye ve Yunanistan nezdindeki faaliyetleri sonrasında Türkiye, 22 Temmuz 1974 saat 17.00’den itibaren bu karara uydu.

İkinci Barış Harekâtı ve Dış Politika Gelişmeleri

23 Temmuz’da Yunan Hükümeti istifa etti, Kıbrıs’ta da Sampson’un yerini Glafkos Klerides aldı. 353 sayılı kararın 5’inci maddesi gereği Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Hükümetlerinin derhal görüşmelere başlaması istendiğinden, 25 Temmuz’da Cenevre’de toplandı, 30 Temmuz 1974’te “*Cenevre Deklarasyonu*” isimli belge imzalandı. Buna göre ateşkes çizgisi, 30 Temmuz gece yarısı mevcut olan çizgi olarak kabul edildi. İkinci Cenevre Konferansı ise 8 Ağustos’ta başladı, Kıbrıs’ta anayasal düzeni kurma amacı ile yapılan bu toplantıda Türk tarafı “*Coğrafi Esasa Dayalı Federatif Sistemini*” teklif etti. Kıbrıs’ta Türklere karşı yapılan saldırıların devam etmesi üzerine İkinci Cenevre Konferansı, 14 Ağustos sabahı Türk heyeti tarafından kesildi ve “*İkinci Barış Harekâtı*” başladı.⁵⁹

Türk Hükümeti, Rum ve Yunanların soykırımı devam ettikleri haberlerini alıncığı bir ortamda; Rum ve Yunanlara daha fazla zaman kazandırmamak,

⁵⁷ Ulvi Keser, “İstihbarat, Strateji ve Yunan Askeri Kaynaklarında 1974 Kıbrıs’ı”, *Denktaş’ça Dergisi*, Sayı:9, Lefkoşa, 2016, s. 33.

⁵⁸ Mütercimler, *age.*, s. 181.

⁵⁹ Armaoğlu, *age.*, s. 803-806.

köprübaşındaki Türk kuvvetlerinin ve Türk köylerinin güvenliğini sağlamak ve aynı zamanda Birinci Barış Harekâtı'nda sağlanan durum üstünlüğünü korumak için İkinci Barış Harekâtını başlatmaya karar verdi. Harekât, Kıbrıs'ta Türk ve Rum topluluklarına barış ve sükûn sağlamaya ve bölgede sürekli bir barışın tesis edilmesine yönelikti. Harekâtın sonunda, Türk toplumuna yeterli ve güvenli bir alan, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı'na yeterli derinliği olan, güvenle savunulabilecek bir bölge sağlanmış oldu.⁶⁰ Böylece İkinci Harekât, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyinin 360 sayılı kararına uyarak ateşkesi kabul etmesi sonucu 16 Ağustos 1974 saat 19.00'da sona erdi.

Barış Harekâtı Sürecinde Kıbrıslı Türkler

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarıya ulaşmasında önemli unsurlardan biri de Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)'dir. Dr. Burhan Nalbantoğlu, Kemal Tanrısevdi ile beraber TMT'nin kurucuları arasında yer alan Rauf Raif Denktaş, 1960 Antlaşmalarıyla barış sağlandıktan sonra da Rumların Enosis saplantılarından vazgeçmemesi üzerine hazırlıklara devam ettiklerini ve devamlı teyakkuz durumunda olduklarını belirtmektedir. Denktaş'a göre bu saldırılarda gizli bir yeraltı teşkilatı olan TMT'nin hazırlığı olmasaydı, kayıp çok daha fazla olurdu. Barış Harekâtı'na kadarki on bir yıllık sürede direniş, TMT'nin sayesinde devam etti, bu anlamda TMT tarihi bir direniş teşkilatıydı. 1974 tarihinde gerçekleşen Barış Harekâtı'nda Kolordu Komutanı olarak görev yapan Nurettin Ersin Paşa da bunu "TMT'nin kontrol altına aldığı yerler olmasaydı, biz çok daha fazla zayıyla adaya çıkarırdık."⁶¹ şeklinde ifade etmişti.

Açmak gerekirse, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlamasıyla birlikte TMT, ada sathına dağılmış 126 noktada direnişe geçti. Rum askeri intikallerini ve katliam girişimlerini engellemeye çalıştı. TMT birlikleri, 20 Temmuz günü sadece buldukları yerleri savunmakla kalmadılar, Rum birliklerinin yerlerini tespit ederek Rumları, çıkarma bölgesine yoğunlaşmasını önlediler. Komando ve hava indirme birliklerinin toplanma ve intikal hareketlerini başarı ile korudular. Sıhhi

⁶⁰ İhsan Gürkan, "1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der.: Faruk Sönmezoglu, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 138, 139. Dönemin MSP'li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ile yapılan mülakatta kendisi şu hususları aktarmıştır: Harekât kapsamında Erbakan, Kıbrıs'taki Türk Kuvvetlerinin Komutanı Bedrettin Demirel Paşa ile görüşmüş, koalisyon ortağı olarak kendisinin arkasında olacağını söylemiş ve bu konuda kendisine teminat vermiş, Kıbrıs'ın tamamının kontrol altına alınmasını söylemiştir. Böylece Erbakan, bir ilçemiz kadar büyüklükte olan adanın tamamını alarak, harekât sonrasında pazarlık gücünü elinde tutmayı hedeflemiştir. Erbakan burada, adanın tamamını alarak orada kalmak istememiş, sonrası pazarlıklara güçlü oturmak istemiştir. Oğuzhan Asiltürk ile 9 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁶¹ Güler Ahmedova, "Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi'nde Rauf Denktaş'ın Yeri", *Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri*, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği Yayınları, Yayına Hazırlayan İsmail Bozkurt, Cilt:1, Lefkoşa, 2014, s. 37.

ilk yardım, ulaştırma, atlayış bölgesinin işaretlenmesi ve güvenliğinin sağlanması gibi faaliyetlerde adaya çıkan Türk kuvvetlerinin işini kolaylaştırdılar. Öte yandan diğer sancaklar da savunma mevzilerini işgal ederek, Rum birliklerini tespit ettiler ve buldukları bölgede Rumları kuvvet ayırmaya zorladılar. Sonuç olarak bir yer altı teşkilatı olarak kurulan TMT, 1974 yılında gerçekleştirilen iki harekâta bütünüyle askeri vazifeler icra etti, Barış Harekâtında 70 mücahidini şehit verdi.⁶²

Barış Harekâtı'nın başlangıç safhasından son safhasına kadar, ana vatanda, Türk toplumundaki gelişmeler ise şöyleydi: Çıkarma harekâtı, Türkiye'de bayram sevinci havası yarattı. Halk sokaklara döküldü, ordu ve hükümet lehinde sevgi gösterilerinde bulundu. Çeşitli kuruluşlar Cumhurbaşkanına, TBMM Başkanlığına ve Başbakanlığa mesajlar ve telgraflar göndererek, bağlılık ve takdir duygularını ilettiler. Çeşitli kurum ve derneklerin açtıkları kampanyalar sayesinde Silahlı Kuvvetler Güçlendirme Vakıflarına milyonlarca lira bağışta bulunuldu. Ayrıca yurt genelinde pek çok kişi kan bağışında bulundu. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, "*Hükümetin yanında ve yolunda olduğunu*" bildirdi. Eski Cumhurbaşkanı Celal bayar, "*Tek vücut halinde birleşilerek Hükümete yardımcı olunmasını*" istedi. TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi, Başbakan Ecevit'i ziyaret ederek müdahale konusunda alınan kişilikli karardan ötürü kendisini kutladı.⁶³ Yurdun bütün il ve ilçelerde Türk Donanma Vakfı ile Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na bağış kampanyaları açıldı. Vatandaşlar bu kampanyalara büyük ilgi gösterdiler ve büyük meblağlar ile bu kampanyalara katıldılar. Kimi kuruluşlar da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne iletmek üzere çeşitli yiyecek maddeleri bağışladılar. Bazı vatandaşlar otomobillerini, tüccar ve iş adamları büyük meblağlar bağışlarken, bazı işçiler de birer yevmiyelerini verdiler. Kimi il, ilçe ve bucaklarda vatandaşlar para ve kan bağışında bulunurken, bazı illerde yardım komiteleri kuruldu. Giresun'da Fisko Birlik yöneticileri Kıbrıs'a çıkan birliklere iletmek üzere yaklaşık yüz ton fındık bağışladı.⁶⁴ Bağış yardımlarıyla ilgili olarak Kızılay, kampanya başlattı, her türlü bağışın kabul edildiğine dair duyuruları gazetelerde paylaştı.⁶⁵ 13 Eylül 1974 tarihinde dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Başkanı Orgeneral Emin Alpkaya tarafından, düzenlenen bir törenle işadamı Vehbi Koç'a, İstanbul Ticaret Odası'na ve

⁶² Derya Şimşek, "Kıbrıs Basınında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Meselesinde Rolü (Halkın Sesi, Zaman, Bozkurt)", *Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri*, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği Yayınları, Yayına Hazırlayan İsmail Bozkurt, Cilt:1, Lefkoşa, 2014, s. 392-394.

⁶³ "Ordumuzun Başarısı Bayram Sevinci Yarattı", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1974.

⁶⁴ "Orduya Bağışlar Yüzbinleri Aştı", *Milliyet*, 22 Temmuz 1974.

⁶⁵ *Milliyet*, 08 Ağustos 1974.

İstanbul Ticaret Borsasına Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle yaptıkları bağışlardan dolayı birer altın madalya ile birer teşekkür beratı verildi.⁶⁶

Barış Harekâtı Ve Silah Ambargosu

Kıbrıs Barış Harekâtı, TSK'nin cumhuriyetin ilanından sonra savaşmamış olmamasına ve savaş tecrübesi noksanlığına rağmen zafer ile sonuçlandığı bir askerî harekâttir.⁶⁷ Aynı zamanda Kıbrıslı Türklere ve Türkiye'ye her alanda birtakım çıkmazlara sürükleyen bir problem olduğu için, tüm açmazlara ve sınırlı imkânlarla rağmen mutlaka başarılması gereken bir hareket niteliği kazanmıştır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse Kıbrıs Barış Harekâtı, türlü olumsuzluklara karşın bir başarıdır ve bu başarıda, harekâttan yıllar önce yapılan harp oyunlarının ve plan tatbikatlarının büyük payı vardır.⁶⁸

TSK, Yunan general ve subayların komutasındaki RMMO birliklerine karşı yaptıkları bu harekâttan önemli dersler aldı. Coğrafi koşullara bağlı olarak bazı haberleşme sorunları; Amerikan yardımından sağlanan savaş gemilerinin eşlerinin, Yunan deniz kuvvetlerinde de bulunması, başlangıçta karışıklıklara yol açtı. Hatta bir savaş gemisi de yitirildi. Ancak son tahlilde ve bir bütün olarak değerlendirildiğinde Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk Harp Tarihi'ne başarılı olarak geçecek harekâtlardan biridir.⁶⁹ İlave olarak 1974 Temmuz tarihine kadar TMT'de başarıyla görev yapan Türk askeri personelinin, 650 kişiden oluşan ve 1960 Ağustos ayından itibaren adada mevcudiyetini sürdüren Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı (KTKA) askeri personelinin özverili, fedakâr ve cansiperane çalışmalarının da hakkının teslim edilmesi gerekir. Kıbrıslı Türklere Rumların karma yaşadıkları yerleşim bölgelerinin olduğu, çıkartma ve indirme harekâtlarının birlikte yapıldığı; KTKA, TMT ve TSK'nın uyum içerisinde

⁶⁶ “Orgeneral Alpkaya Vehbi Koç ile İstanbul Ticaret Odası ve Borsasına Altın Madalya Verdi”, *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1974.

⁶⁷ TSK'nın 1974'te Kıbrıslı Türklere ve Rumlara barış getirmek için yaptığı harekâtle, 1950'de Türk askerinin yabancı ve oldukça uzak bir ülkede farklı bir amaç için savaşması arasında fark vardır. Kore Savaşı'nda Birleşmiş Milletler (BM) Ordusunda görev yapan Türkiye, herhangi bir devlete savaş açmamıştır. Bir anlamda Türkiye, Kore'de hem dünya güvenliğini hem de Türk sınırını koruyarak, yarın olası bir saldırı karşısında yalnız kalmaktan kurtulmayı ön planda tutmuştur. Karşı çıkılan, Kore'ye asker gönderilmesinden ziyade, siyasetin düşünceleri ve Meclis onayının alınmaması olmuştur. Soğuk savaş ortamında Sovyetlere, dolayısıyla komünizme destek anlamı çıkarılır endişesi de farklı bakış açılarını frenlemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansımaları", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37, Ankara, 2005, s. 231-245.

⁶⁸ Cemal Eruç, *Ceride*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 225.

⁶⁹ Gürkan, “agm.”, s. 141. Barış Harekâtına 3'üncü Komando Bölük Komutanı olarak katılan Üsteğmen Mustafa Başel'in, askerî harekâtı gün gün, saat saat anlattığı eseri için ayrıca bkz. Mustafa Başel, *Beni Bırakma Komutanım*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2016.

müşterek hareket ettiği dikkate alındığında, başarının kıymeti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.⁷⁰

Kıbrıs Harekâtının ardından ABD, Türkiye'ye silah yardımında bulunmamaya başladı, 1975 Şubatından 1978 Eylülüne kadar süren silah ambargosu tatbik etti. Öyle ki, NATO içinde müttefik durumda bulunan iki devletten birinin diğerine silah ambargosu uygulaması, tarihte eşine rastlanmayan bir gariplik örneği teşkil etti. Türkiye'nin silah ambargosuna cevabı ise, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması şeklinde oldu.⁷¹ Öte yandan 1975 yılındaki silah ambargosunu; 1974 Kıbrıs harekâtında gücünü kanıtlayan Türkiye'yi dikkate alarak, "ABD açısından Doğu Akdeniz'de bozulan Türk-Yunan dengesinin yeniden sağlanması" şeklinde yorumlamak da mümkündür.⁷²

Koalisyon Hükümetinin Sonu

Yukarıda belirtildiği gibi, iç ve dış etkenleri, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik ırkçı saldırıları değerlendiren Ecevit liderliğindeki CHP-MSP Koalisyon Hükümeti, 1959'da imzalanan Zürih ve Londra antlaşmalarına göre, yükümlülük ve yetkilerini İngiltere ile birlikte kullanmak istedi. Bu kabul görmeyince, ortak hükümetin TSK ile uyumlu çalışması sonucu adaya iki harekât gerçekleştirildi. Ancak askerî harekâtların MSP'li bakanların zoru ve ısrarı ile başlatıldığı yolundaki söylentiler, Ecevit ve CHP'lileri çok kızdırdı, ikinci harekâtın nerede bitirilmesi konusunda iki parti arasında görüş ayrılıkları yaşandı. CHP, Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh"; MSP, Fatih Sultan Mehmet'in "Fetih" ilkesine göre hareket etmekten yana tavır aldı. ABD ve İngiltere'den bağımsız davranabileceğini gösteren Başbakan Bülent Ecevit, "Karaoğlan" imajına ilave olarak, "Kıbrıs Fatihi" olarak da kamuoyunda sempati kazandı.⁷³

⁷⁰ Keser, "agm.", s. 34.

⁷¹ Armaoğlu, *age.*, s. 809-811. ABD'nin Türkiye'ye silah ambargosu uygulamasını, Kıbrıs Harekâtı öncesinde oluşmuş bir eğilimle açıklamak mümkündür. 1 Temmuz 1974'te Türkiye'nin haşhaş ekim yasağını kaldırması, ABD Kongresinde zaten ambargo yönünde bir eğilimin doğmasına neden oldu. Buna ilave olarak, Kıbrıs müdahalesinde İkinci Barış Harekâtı'nın Batı'da yarattığı kaygı ve tedirginlik, ABD'de de, özellikle Yunan lobisinin etkili faaliyetlerinin olduğu ABD Kongresi'nin Temsilciler Meclisi tarafında da oluştu. Türkiye aleyhtarı hava, Senato'nun ve Temsilciler Meclisinin kabul ettiği bir kanunla, 5 Şubat 1974'ten itibaren silah ambargosu uygulanmasıyla sonuçlandı. Vietnam ve Watergate olayından dolayı yürütme organına karşı güvenini kaybetmiş olan ABD Kongresi, Türkiye'ye verilen silahların amaçları dışında kullandığı gerekçesiyle ambargo uygulanmasına karar verdi. Bu karar, 1964'teki "Johnson Mektubu" nun yarattığı sarsıntıdan 10 sene sonra, Türkiye-ABD ilişkilerinde yeniden olumsuz bir hava ve güvensizlik ortamına sebep oldu. Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, Siyasal Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 1993, s. 589, 590.

⁷² Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2006, s. 127.

⁷³ Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 364-368 Başbakan Ecevit, başı olduğu koalisyon hükümetini sevk ve idare ettiğinden, alınması gereken bir karara imza

Bu arada CHP-MSP koalisyon hükümetindeki anlaşmazlık iyice gün yüzüne çıktı. Başbakan Ecevit'in 18 Eylül'de başlayıp 30 Eylül'de sona erecek olan İskandinav gezisi süresince yerine kimin vekâlet edeceği sorusu başkent kulisini ilgilendiren başlıca konulardan biri oldu. Ecevit'in Kuzey Avrupa ülkelerine yapacağı gezi sırasında, daha önceki Fransa ve İngiltere gezilerinde vekâlet eden Erbakan yerine, bu sefer CHP'li Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu'nun Başbakan'a vekâlet etmesi beklendiği haberi basında yer aldı.⁷⁴ CHP ile MSP arasındaki gerilim gittikçe büyümeye devam ederken, hükümet ortakları arasında şiddetli bir tartışma da açıldı. 10 Eylül'de Cumhurbaşkanı ile görüşme yapan Ecevit, "Kıbrıs başarısını CHP'ye mal etmeye çalışan tek bir sözüümüzm olmamıştır" derken, "Ben kahraman olduğumu hiçbir zaman söylemedim" şeklinde ilave açıklama yaptı.⁷⁵ İki lider arasındaki görüşmede, Ecevit'in açıklaması üzerine Erbakan, "Bırakamazsınız, bunu yaparsanız basın toplantısı tertip eder, büyük gürültü koparırım" şeklinde konuştu, Ecevit ise "Görüyorsunuz, bu konuda bile anlaşamıyoruz."⁷⁶ cevabını verdi. Bu gelişmeler üzerine, Kıbrıs bunalımı ortaya çıktığından beri Erbakan'ın Türkiye'yi çok güç durumda bırakan konuşmalar yaptığını iddia eden Ecevit, Erbakan'dan bu tür davranışlardan ve konuşmalardan vazgeçmesini rica ettiğini, fakat dinlemediğini belirtti. Ayrıca başbakanlıktan istifa etmeye karar veren Ecevit, 18 Eylül'de başlaması gereken İskandinav ülkeleri gezisini de iptal etti.⁷⁷

Yaşanan tüm gelişmeler, koalisyonun sonuna yaklaşıldığını gösteriyordu. Aslında Ecevit'in istifa etme düşüncesi, Kıbrıs Harekâtından önce oluştu. Gerek ABD'ye boyun eğmenin sembolü olan haşhaş meselesinde haşhaş ekim yasağının kaldırılması gerekse af yasağının çıkarılması Ecevit'in popülerliğini artırmıştı. Bunlar karşısında endişelenen koalisyon ortağı Erbakan, Ecevit'in

atmıştır. Kıbrıs'a müdahale kararı, doğal bir karar olmakla birlikte, Ecevit'in Kıbrıs kahramanı olmasını sağlamıştır. Öte yandan Kıbrıs müdahalesini İslamcı çevreler aynı zamanda "ahat" kapsamında ele aldılar. Bunda, Necmettin Erbakan'ın söylemlerinin büyük etkisi olmuştur. Kıbrıs Zaferi (ya da Kıbrıs Fethi), onların gözünde İstiklal Harbi'nin devamı algılanmıştır. Keza Kıbrıs'ta en ufak bir taviz, "hıyanet" ile eşdeğer tutulmuştur. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, Alfa Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2007, s. 57-89.

⁷⁴ "Başbakanı Kim Vekalet Edecek", *Günaydın*, Bölüm 2, 9 Eylül 1974.

⁷⁵ "Koalisyon Çıkmaza Giriyor", *Hürriyet*, 11 Eylül 1974. Dönemin DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeğli'nin Kıbrıs başarısı konusunda görüşleri şu şekildedir: Kıbrıs Harekâtı sonrasında CHP ve MSP, birbirlerini rahatsız edici beyanatlarda bulundular. Bunda gazetelerin de etkisi oldu. Bir kısım gazeteler, başarıda Ecevit'i ön plana çıkarırken, bazı gazeteler de "MSP olmasaydı, başarı sağlanamazdı. Ecevit'i biz cesaretlendirdik" havası içinde hareket ettiler. Koalisyon, "birbirlerinin aklından faydalanmak" yerine, "bir başarıyı paylaşmak" şeklinde tezahür etti. İki taraf da başarıyı paylaşmak konusunda anlaşamadılar. Hâlbuki iki tarafın da başarıda payı vardır. Ferruh Bozbeğli ile 3 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁷⁶ "Ecevit'in yerine Eyüboğlu bakacak", *Hürriyet*, 14 Eylül 1974.

⁷⁷ "Ecevit İstifa Edeceğini Açıkladı", *Milliyet*, 17 Eylül 1974.

gölgesinden kurtulmaya ve bağımsız hareket etmeye yöneldi. Erbakan'ın tutucu zihniyete cazip görünmek için kamu ahlakıyla ilgili basın ve sinemada pornografi gibi konuları ele alması da iki lider arasında gerilime yol açtı, Ecevit'in istifa etmesine kadar geldi. Dolayısıyla koalisyon aksayarak da olsa Kıbrıs Harekâtına kadar sürdü. Kıbrıs Harekâtı sonrasında Ecevit'in kazandığı muazzam prestij ve popülerlik karşısında Erbakan sarsıldı; erken seçim yapılması halinde tek başına iktidara geleceğine inanan Ecevit de siyasal bir gafa imza attı.⁷⁸

İstifa eden hükümetin yenisi kuruluncaya kadar görevini sürdürmesi bir siyasi teamül olmasına karşın, Ecevit istifadan sonra makul bir süre bekleyeceğini, hükümetin kurulmasının uzaması durumunda bakanlıkları boşaltacağını söyledi. Böylece tüm partileri erken seçime zorlayacağını düşündü, ne var ki bu sonuca erişemedi, partiler arasında bir uzlaşma olmayınca hükümeti kurma, kontenjan senatörü Sadi Irmak'a verildi.⁷⁹ Koalisyon Hükümetinde İmar ve İskân Bakanı olarak görev yapan CHP'li Ali Topuz'a göre Ecevit, kazandığı çok büyük popülerlik sonrasında hayatının en büyük hatalarından birini yaptı. Topuz'a göre, Necmettin Erbakan'ın kaprislerine dayanma gücünü göstermeyerek hükümeti bozdu. Seçim yapıp, 300 tane milletvekili çıkarıp, tek başına iktidar olabilmenin hesabını yaptı. Ancak parlamento aritmetiğini bir tarafa bırakıp, seçim kararı alabilecek milletvekili sayısı olmadığını bir kenara attı.⁸⁰ Sonuç olarak Kıbrıs Harekâtı sonrasında ulusal kahraman haline gelen Ecevit, bu harekât ile kazanılan başarının CHP'nin oylarını artıracığını düşündü. Halkın gözündeki kazandığı yeni itibarı ile yapılabilecek bir erken seçimde salt çoğunluğu elde edebileceğini hesapladı ve 16 Eylül 1974'te büyük bir stratejik hata yaparak istifa edeceğini açıkladı. Zira Ecevit'in fazlasıyla öne çıktığının bilincinde olan öteki parti liderleri, erken seçimi önlemek için her çareye başvurdular.⁸¹

Sonuç

CHP-MSP Koalisyonu, *"imkânsız olanın mecburiyetten denenmesi"* şeklinde tarif edilebilecek bir birlikteliktir. Aynı zamanda bu koalisyon, *"zıt uçlarda yer alan partilerin birlikteliğinin, yapay ve kısa vadeli olduğu"* savını doğrular. Bir başka ifadeyle, *"birbirinin aklından faydalanmanın"* veya *"birlikte iş görmenin"* siyasal yelpazede birbirine yakın olan partiler için uzun soluklu, etkin ve verimli olabileceğinin örneğidir. Mecburiyetten kastedilen ise 1973 kısıf seçimleri

⁷⁸ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2014, s. 195, 196.

⁷⁹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 2013, s. 242.

⁸⁰ Akar, *age.*, s. 212, 213.

⁸¹ Zürcher, *age.*, s. 377.

sonucu parlamentonun içinde bulunduğu aritmetik tablonun “acızlığı” veya “alternatifsizliği”dir. CHP-MSP Karma Hükümeti aynı zamanda, 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar olan uzun bir süreçte “70’li yılların bir değişiminin”, “istikrarsız hükümetlerin” ilki olma özelliğini taşır. Koalisyon ortaklığında, parti liderleri arasında etkin bir iletişimin tesisi, parti liderlerinin gerçekte bağlantısını koparmadan, “ölçülü vaatler” içeren demeçler vermesi, partiler üstü bir anlayışla hoşgörülü tutum içerisinde bulunma, koalisyonun hükümetinin sürekliliğinin koşullarındandır. Bu haliyle CHP-MSP Karma Hükümetinin başarılı bir örnek olduğu söylenemez. Aynı zamanda CHP-MSP Hükümeti, ideolojik görüş ayrılığının, zihniyet ve dünya görüşü farklılıklarının; uyumlu ve ortak hareket etmeyi zorlaştırmasının bir örneğini oluşturur. Buna rağmen koalisyon kültürünün oluşmadığı ve hükümet ortaklığının zoraki sürdürüldüğü bir ortamda gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtının başarılı bir şekilde sonuçlandırılması gerek yasama gerekse yürütme organlarının ulusal bir konuda gösterdikleri hassasiyetle ilgilidir. Hükümet açısından başarı ortaktır, CHP-MSP Koalisyon hükümetinin birlikte başarısıdır. Ancak bu başarıda CHP’nin ve Ecevit’in ön plana çıkması, Ecevit’in, hükümetin ve Bakanlar Kurulunun başı; CHP’nin de koalisyonun büyük ortağı olmasının bir sonucu olarak açıklanabilir.

TBMM’nin milli bir mesele hakkında aldığı tarihi karar üzerine, 1922 yılından sonra ilk defa savaşa giren, canını ve kanını ortaya koyarak bu savaştan alınını akıyla çıkan TSK, başarının birincil sahibidir. TSK’nin 12 Mart Muhtırası ile demokrasiye müdahalesinin olumsuz psikolojisinden kısa bir zaman içinde sıyrılarak, amfibi bir harekâtı başarıyla icra etmesi, peygamber ocağı olan bu kurumun imajını yükseltmiştir. Türkiye’nin ulusal bir davada tek vücut olarak, birlik ve beraberlik içinde kenetlenmiş bir şekilde hareket etmesi, Cumhuriyet tarihinin unutulmayan önemli olaylarından birisidir. Aynı zamanda Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası yaşanan gelişmeler, Türk dış politikasını uzun süre meşgul eden bir süreç özelliği taşımaktadır.

Kaynaklar

Basılı Kaynaklar

- AHMAD Feroz (2014) *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, 12. Basım, İstanbul.
- AKAR Rıdvan, Can Dündar (2008) *Ecevit ve Gizli Arşivi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ARCAYÜREK Cüneyt (2010) *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya (1923-1980)*, Cumhuriyet Kitapları, 1. Cilt, İstanbul.
- ARMAOĞLU Fahir (2007) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 16. Baskı, İstanbul.

- BAHADIR Mehmet (2010) *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Genç Mücahitler Birliği Yayınları, Ankara.
- BAŞEL Mustafa (2016) *Beni Bırakma Komutanım*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- ÇAVDAR Tefik (2013) *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.
- ERDOĞAN Mustafa (2012) *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Liberte Yayınları, 8. Baskı, Ankara.
- ERUÇ Cemal (2014) *Ceride*, Cinius Yayınları, İstanbul.
- GÖNLÜBOL Mehmet, Ömer Kürkçüoğlu (1993) *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, Siyasal Kitabevi, 8. Baskı, Ankara.
- GÜLBAY Alper (2018) *Kısr Seçimler ve Bunalmış Yıllar*, Cinius Yayınları, İstanbul.
- HASGÜLER Mehmet (2007) *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, Alfa Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- HEPER Metin (2006) *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- KONGAR Emre (2013) *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, 46. Basım, İstanbul.
- MÜTERCİMLER Erol (2003) *Satılık Ada Kıbrıs*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR Hikmet (1995) *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SANDER Oral (2006) *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- SARIBAY Ali Yaşar (1998) *Siyasal Sosyoloji*, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul.
- TERZİOĞLU Said Arif Kan Gözyaşı ve Barış, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- TOKER Ünal (2016) *Şafakla Gelen- Kıbrıs'ta Yaşayanlar, Yaşananlar, Yaşadıklarım*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- ZÜRCHER Erik Jan (2014) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 29. Baskı, İstanbul.

Makaleler

- AHMEDOVA Güler (2014) Kıbrıs Türk Millî Mücadelesinde Rauf Denktaş'ın Yeri, *Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri*, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği Yayınları, Yayına Hazırlayan İsmail Bozkurt, Cilt:1, Lefkoşa, s. 37.
- BAŞAR Erdoğan (2001) Eğitim Görüşleri ve Uygulamalarıyla Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın Türk Eğitim Tarihindeki Yeri (26.1.1974-17.11.1974), *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 13, s. 79-182.
- GÜRKAN İhsan (1994) 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der. Faruk Sönmezoglu, Der Yayınları, İstanbul, s. 138, 139.

- KESER Ulvi (2016) İstihbarat, Strateji ve Yunan Askeri Kaynaklarında 1974 Kıbrıs'ı, *Denktaş'ça Dergisi*, Sayı:9, Lefkoşa, 2016, s. 29-34.
- KESER Ulvi, Serdal AKGÜN (2015) Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme, *Casus Belli; Kıbrıs*, Haz.: Ulvi Keser, Serdal Akgün, Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırma Merkezi Yayın No: 2, Lefkoşa, s. 1-14.
- ŞİMŞEK Derya (2014) Kıbrıs Basınında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Meselesinde Rolü (Halkın Sesi, Zaman, Bozkurt), *Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri*, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği Yayınları, Yayıma Hazırlayan İsmail Bozkurt, Cilt:1, Lefkoşa, s. 392-394.
- UYGUROĞLU Asım (2000) Kıbrıs'ın Jeostratejik Önemi, *Kıbrıs'ta Türk Varlığı Sempozyumu*, Emekli Subaylar Derneği Yayınları No:2, Lefkoşa, s. 39-41.
- YAMAN Ahmet Emin (2005) Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansımaları, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37, Ankara, 2005, s. 231-245.

Sürelî Yayınlar

Atatürk Yolu Dergisi

Bozkurt

Cumhuriyet

Denktaş'ça Dergisi

Günaydın

Hürriyet

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Milliyet

Ondokuz Mayıs Dergisi

Resmî Gazete

Seta Perspektif Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi

Elektronik Kaynaklar

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP37.htm> (11.01.2019)

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm> (11.01.2019)

Sözlü Tarih Çalışması

- 1- Dönemin AP Milletvekili Ali Naili Erdem ile 24 Kasım 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.
- 2- Dönemin CHP Milletvekili Erol Tuncer ile 2 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.
- 3- Dönemin DP Milletvekili ve DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle ile 3 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

- 4- Dönemin MSP Milletvekili ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ile 9 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

Diğer Kaynaklar

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, Cilt 22, İstanbul, 1992.